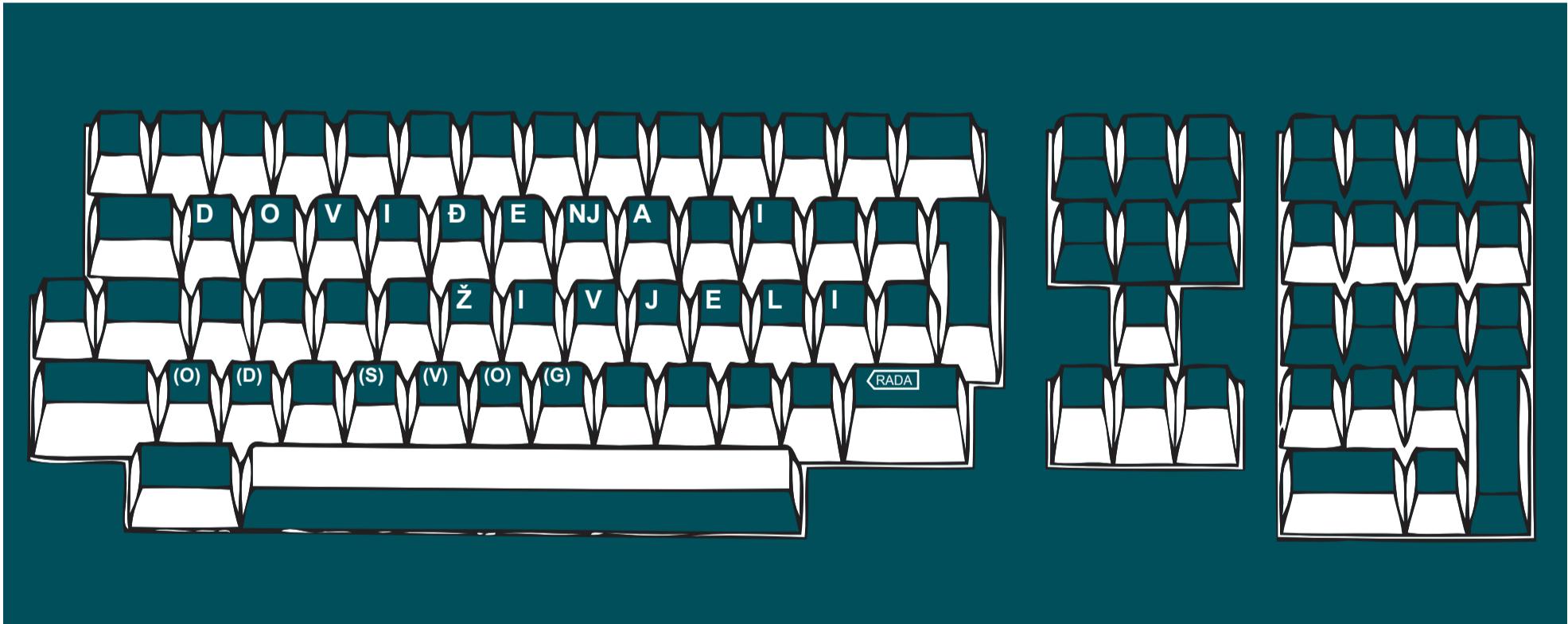

- SINDIKALNE NOVOSTI: SC, HŽ, lječnici i Kamensko (str. 2 i 3) ● AKTUALAC: Prosvjetni radnici i pobuna na Filozofskom (str. 4 i 5)
- (G)RAD: Zagreb (str. 6 i 7) ● TEMAT: Kriza sindikata i novi sindikalizam (str. 8 i 9) ● U FOKUSU: Kosovo i Istra (str. 10 i 11) ● VIJESTI IZ SVIJETA: Od Brazilia do Republike Srpske (str. 12 i 13) ● KULTURNA POVIJEST RADA: Tvorničke novine u Borovu (str. 14 i 15) ● POJMOVNIK: Ekonomski rast (str. 16)

RAD.

Novine o radnim pravima i suradnji, broj sedmi, studeni 2016.

Poruka čitateljima od uredništva RAD.a, a povodom posljednjeg broja novina

Temat: Kriza sindikata i novi sindikalizam

Sve što ste htjeli znati o novim taktikama sindikalizma i sindikalnog organiziranja, a niste imali gdje pročitati

Sindikalne novosti

Studenti uz radnike, lječnici za svoja prava, željeznice svima

(G)RAD

Kako je Bandić ukrao Zagreb, a Zagreb se pobunio

Štrajk u SC-u zbog nepotpisivanja kolektivnog ugovora?

Prosvjed radnika i radnica SC-a u studenom 2016.

Foto: Martina Bolšec Oblak

U zagrebačkom Studentskom centru Sanacijsko vijeće već mjesecima blokira nastojanja sindikata da se potpiše novi kolektivni ugovor, zbog čega su prava radnika i radnika ozbiljno ugrožena. Nakon što je započeo proces mirenja između poslodavca i sindikata u SC-u, došlo je do promjene sanacijske uprave, a posredno i do promjene sastava pregovaračkog tima poslodavca. Kako bi se novi tim upoznao s dotad usuglašenim člancima, sindikati su više puta pristali na odgodu sastanaka, što je uvelike produžilo mirenje.

Iako je sa svojih 15 sastanaka ovaj proces, prema riječima mireteljice Aide Marjan, dosegao svojevrstan rekord u povijesti kolektivnog pregovaranja u Republici Hrvatskoj te unatoč tome što su obje strane usuglašili tekst prijedloga kolektivnog ugovora, do potpisivanja nije došlo. Pregovarački tim poslodavca zatražio je da Sanacijsko vijeće prihvati usuglašeni prijedlog, s

Marijan Jelenski

Sud srušio nelegalno izabrano Radničko vijeće HŽ Carga

Izabranim članovima Radničkog vijeća u HŽ Cargu d.o.o. prošle je godine istekao mandat, te su Sindikat hrvatskih željezničara (SHŽ), Sindikat tehničkog pregleda vagona i vlakova HŽ-a (STPPVHŽ), Samostalni sindikat HŽ Cargo (SSHŽ) i Sindikat strojvodova Hrvatske (SSH) započeli razgovore o raspodjeli novih mandata povjerenicima u radničkim vijećima. Kako je vrijeme odmicalo, a nije se nazirao dogovor o sporazumima i raspodjeli mandata, SHŽ i SŽH u ožujku su poslodavcu dostavili Prijedlog za utemeljenje prvog radničkog vijeća. Dan nakon SSH i preostali sindikati poslodavcu su dostavili isti prijedlog, nakon čega su SHŽ i SŽH zatražili obustavu paralelnih postupaka.

Budući da se poslodavac nije izjasnio o zaustavljanju paralelnih postupaka, nakon skupova radnika u organizacijskim jedinicama održani su i paralelni izbori. Međutim, nakon što su SHŽ i SŽH obavijestili poslodavca o rezultatima izbora koje su organizirali, on je donio odluku kojom nije priznao ove legalno provedene izbore, već paralelne izbore SSH. Na to je reagirao i Sindikat radnika HŽ-a, kojem nije omogućena dopuna kandidacijske liste, pa je tražio

poništenje izbora sudskim putem. Tako je 15. lipnja 2015. Županijski sud u Zagrebu izbore u organizaciji SSH-a i partnera proglašio nezakonitim. Po poništenju izbora SSH i partneri organizirali su izvanredne izbore, čije su poništenje u zakonskom roku ovoga puta tražili SHŽ i SŽH. Budući da se poslodavac ogلوšio na zahtjeve sindikata, SHŽ i SŽH bili su primorani ispravnost svojih postupaka dokazivati sudskim putem.

Županijski sud u Zagrebu 16. veljače 2016. donosi presudu kojom ponistiava izbore za utemeljenje Radničkog vijeća koje su proveli SSH i partneri. Postupkom je utvrđeno da su kod poslodavca HŽ Cargo d.o.o. u razdoblju od 12. travnja do 8. svibnja 2015. provedeni izbori po organizacijskim jedinicama poslodavca te da su na konstituirajućoj sjednici Glavnog radničkog vijeća 26. svibnja 2015. izabrani predsjednik i zamjenik. Sud je isto tako utvrdio da je poslodavac obavijestio o konstituiranju Glavnog radničkog vijeća i da su paralelno provedeni izbori za Radničko vijeće HŽ Carga d.o.o. koje je organizirao SSH već poništeni pravomoćnom presudom Županijskog suda u Zagrebu. S obzirom na sve navedeno, sud je

Sanacijsko vijeće "podupire obavijest MZOS-a sindikatima o prekidu pregovora" te piše da se razgovori sa sindikatima mogu nastaviti, ali i da se prava iz kolektivnog ugovora mogu odobriti tek nakon završetka sanacije Studentskog centra. Završni dio dopisa Sanacijskog vijeće potpuno je nelogičan jer budući da nakon završetka sanacije Sanacijsko vijeće prestaje postojati, uopće nije jasno kako bi ono po završetku sanacije odobrilo prava iz kolektivnog ugovora. Iz dopisa je vidljivo koliko se često sastaje Sanacijsko vijeće, ali i da ono nije pročitalo dopis MZOS-a upućen sindikatima. Nije Ministarstvo obavijestilo sindikate da su pregovori prekinuti, već su o tome sindikati obavijestili ministra i dobili službeni odgovor iz kojeg je pak vidljivo da Sanacijsko vijeće ne radi svoj posao, odnosno da nije donijelo prijedloge mera o postupku sanacije.

Sindikatima koji djeluju u SC-u na kraju nije preostalo ništa drugo nego pokrenuti svoje članice i članove te organizirati industrijske akcije kojima bi se sanacijsku upravu SC-a prisilila na potpisivanje usuglašenog prijedloga kolektivnog ugovora. Štrajk u Studentskom centru počeo je 16. studenoga, a potrajan je čak 23 dana, odnosno, do uspješnog potpisivanja kolektivnog ugovora. ●

zaključio da prema Zakonu o radu postoje razlozi za poništenje izbora provedenih u studenome 2015., poput onoga da je već ranije konstituirano Glavno radničko vijeće.

Nakon što je Vrhovni sud 30. ožujka 2016. potvrdio pravomoćnu presudu Županijskog suda, uprava HŽ Carga d.o.o. končno je priznala radničko vijeće koje je konstituirano koncem svibnja prošle godine nakon izbora koje su proveli SHŽ i SŽH. Ova su dva sindikata mjesecima tvrdila da je paralelno izabrano radničko vijeće nelegalno jer već postoji legalno izabrano radničko vijeće te su zahtijevali da se zauzavi provođenje svih odluka i akata donesenih u savjetovanju s tim nezakonitim radničkim vijećem. Napokon, ali tek nakon sudske presude i dodatnog pritiska, uprava HŽ Carga obavijestila je SHŽ i SŽH da će sve odluke i akte koje je donijela u savjetovanju s nezakonitim radničkim vijećem staviti van snage. ●

Matea Grgurinović

Prosvjedi liječnika specijalizanata za pravedne radne uvjete

Pred zgradom sjedišta Sisačko-moslavačke županije 8. rujna ove godine prosvjedovali su liječnici specijalizanti iz Opće bolnice u Sisku i Neuropsihijatrijske bolnice u Popovači zbog toga što su ravnatelji tih dviju bolnica odbrili potpisati izmijenjeni Pravilnik o specijalističkom usavršavanju doktora medicine, tj. odbili su potpisati anekse ugovora specijalizantima. Nakon završetka studija i odradivanja stazu liječnici započinju specijalizaciju u trajanju od četiri do šest godina. Liječnici specijalistica koja je željela ostati anonimna kaže da je program specijalizacija i užih specijalizacija definiran kroz Pravilnik o specijalističkom usavršavanju, a napredovanju u specijalističkom obrazovanju i njegovu praćenje kroz sustav mentorstva može se postići samo na radnom mjestu. Ovo je potvrđilo i predsjednica Nacionalnog povjerenstva za specijalističko usavršavanje doktora medicine Nada Čikeš. Čikeš naglašava da je uloga liječnika specijalizanta dvostruka – on je "zdravstveni djelatnik koji samostalno obavlja rad za poslodavca te specijalizant koji na radnom mjestu stječe znanja i vještine potrebne za stjecanje kompetencija liječnika specijalista iz određenog područja unutar medicinske struke. Osim rada, u sklopu svake specijalizacije često se organiziraju drugi oblici edukacije poput predavanja ili stručnog

osposobljavanja, ali oni se odvijaju u slobodno vrijeme liječnika".

Prijašnjim je Pravilnikom bilo određeno da liječnici u instituciji u kojoj odraduju specijalizaciju moraju ostati dvostruko duže od trajanja same specijalizacije. Prema tom Pravilniku, ako je liječnica ugovor, tj. radni odnos, raskinula prije isteka propisanog roka, morala je platiti odstetu bolnicu, a odsteta se kretala u visini bruto plaće i svih naknada koje je ostvarila za vrijeme "skolovanja".

Ravnatelji bolnica ovakve su uvjete u ugovorima pravdili objašnjili da bolnica ulazi u školovanje liječnika te da se ovakvim odlukama manje bolnice izvan velikih središta osiguravaju od gubitka kompetentnog kadra. Naša sugovornica nadalje komentira da su duljina ugovorne obaveze, ali i neke druge znacičajne ugovore, ovisile o nekoliko faktora.

"Na primjer što je ustanova bila manje atraktivna za liječnike, to su ugovorne obvezе bile dulje. Važan faktor koji je utjecao na ovu praksu svakako je bila i politička volja u određivanju broja raspisanih specijalizacija. Tako da smo u devedesetim godinama imali situaciju u kojoj su liječnici čekali na red za specijalizaciju i do 6-7 godina".

Kada je 2011. donesen tzv. "Milinovićev" Pravilnik propisano je da liječnici specijalizanti u matičnoj instituciji nakon specijalizacije moraju ostati još onoliko koliko je sama specijalizacija trajala – dodatne četiri ili šest godina. Pravilnik je izmjene i dopune ponovno dobio u kolovozu ove godine, a njima je određeno da liječnici specijalizanti više nisu obvezani vrati bruto plaće u slučaju davanja otkaza u instituciji u kojoj su odradivali specijalizaciju. No ravnatelji određenih institucija i dalje odbijaju potpisati anekse ugovora skladne tom pravilniku, a čak je pokrenuta i

Prosvjed specijalizanata u studenom 2016.

Foto: Petra Ivšić

tužba protiv liječnika koji su 2012. godine napustili Neuropsihijatrijsku bolnicu u Popovači i otišli raditi u druge bolnice.

Ravnateljica bolnice u Popovači tužbu pravda navodnim finansijskim gubicima koje ustanova trpi zbog odlaska liječnika u koju je ulagala, ali pritom zanemaruje činjenicu da su za svoj rad liječnici specijalizanti plaćeni iz proračuna za zdravstvo i Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje, a ne iz proračuna bolnice, te da plaće specijalizanata nikako nisu isto što i stipendije. Istovremeno, funkcioniranje zdravstvenog sustava trenutno uvelike ovisi o radu specijalizanata: bolnički sustavi bez specijalizanata ostali bi bez nasušno potrebe radne snage koja često obavlja poslove i izvan područja specijalizacije. I dok Udruga poslodavaca u zdravstvu (UPUZ) krivnju svaljuje na mlade liječnike, za koje se boji da će u slučaju da nisu vezani drakonskim ugovorima otći u veće bolnice koje im nude bolje uvjete ili u inozemstvo, ignorira se sistemski problemi hrvatskog zdravstva te brojni problemi s kojima se na radnom mjestu susreću mlađi liječnici.

Liječnica specijalistica komentira da je sve navedeno doprinjelo iseljavanju liječnika. "Zabrinjavajuće je da određeni ravnatelji ustanova, predstavnici tijela lokalne samouprave, političari i članovi UPUZ-a kao jedini način zadržavanja liječnika u manjim sredinama i održavanja kadrovskog kontinuiteta u ustanovama vide represivne mјere za liječnike". Naša sugovornica upozorava na to da su neki članovi UPUZ-a čak išli toliko daleko da tvrde kako postojeće mјere štite sustav javnog zdravstva, odnosno da mlađi liječnici borbo za svoja radnička prava ugrožavaju zdravstveni sustav. "Takvim paušalno iznesenim stavovima obmanjuje se javnost, a oni nesumnjivo uvjetuju smanjenje povjerenja između građana i liječnika. Treba naglasiti da se javni zdravstveni sustav prvenstveno brani svakodnevnim radom s pacijentima na liječnika te drugih zdravstvenih radnika i suradnika, a u mnogo manjoj mjeri iz ravnateljskih fotelja", zaključila je liječnica. ●

SINDIKALNE NOVOSTI: ŠTRAJKOVI, PRESUDE I OBLJETNICE

Ana Vračar

Šesta obljetnica štrajka u Kamenskom

Prilikom obilježavanja šeste godišnjice štrajka u tektišnoj tvornici Kamensko radnici su 21. rujna organizirale skup ispred nekad a snijeg pogona u centru Zagreba. Na istom su mjestu 2010. godine štrajkale gladu, a ovom su prilikom upozorile da preko 400 radnika još uvijek čeka isplatu pet zaostalih plaća i otpremina dok su svi drugi vjerovnici isplaćeni.

Štrajk u Kamenskom započeo je nakon što radnicama gotovo godinu dana nije isplaćena plaća. Tijekom štrajka nisu im se uplaćivali ni doprinosi za mirovinsko i zdravstveno osiguranje, a cijelo su vrijeme bile izvrsgnute velikim pritiscima uprave poduzeća. Od početka industrijskih akcija u Kamenskom nagadalj se kako su postupci uprave usmjereni na konačno uništenje te tektišne tvornice, ne bi li se došlo do vrijeđnih nekretnina u vlasništvu tvrtke. Ubrzo se pokazalo kako su takva nagadanja bila istinita – tvornica je zatvorena, zemljišta i nekretnine utržene, a radnici su ostale na cesti.

Nakon zatvaranja tvornice dio radnika osnovao je udružu Otvoreno Kamensko koja danas ima dvije krojačke radionice i zapošjava osam radnika. Osim

same proizvodnje, radnici redovito organiziraju i krojačke tečajeve kojima nastoje pomoći dugotrajno nezaposlenima. Udruga je pokrenula i suradnju s trgovackim lancem IKEA, organizirala je nekoliko modnih revija vlastitih kolekcija te je dobila nominalnu podršku predsjednice RH, ali sve to nažalost nije pomoglo da se radnicama napokon isplate dugovi.

Prilikom obilježavanja godišnjice štrajka predsjednica udruge Otvoreno Kamensko Đurđa Grozaj upozorila je nastrom nadležnih institucija i spor sudskog procesa koji ni nakon šest godina nije omogućio radnicama da dobiju zaslужene plaće. "Unatoč svemu, radnice Kamenskog neće odustati od svoje borbe i nastaviti se upozoravati na sve učestalije kršenje radničkih prava", rekla je Grozaj. Ipak, godišnjica štrajka nije bila jedina tema o kojoj su radnice progovorile u proteklih mjesec dana. Svega nekoliko dana nakon obilježavanja godišnjice, udruža Otvoreno Kamensko izrazilo je podršku studenticima i studentima Filozofskog fakulteta u Zagrebu koji se već pola godine bore protiv povezivanja njihova fakulteta s Katoličkim bogoslovnim fakultetom. U svom pismu radnice

Kamenskog prisjetile su se podrške koju su im studenti i studentice Filozofskog pružile za vrijeme štrajka i koja je bila važan korak u povezivanju radničkog i studentskog pokreta. ●

Prosvjetni radnici između dvaju sindikata

Neslaganjem dvaju sindikata u prosvjeti pogodeni prvenstveno radnice i radnici osnovnim školama

Početak nove (osnovne) školske godine u Hrvatskoj ova put nije prošao toliko u znaku novih pravašića, nedovršenih školskih zgrada, zbrke s udžbenicima ili akcija za sigurnost pješaka u prometu, koliko je bio obilježen jednom zbunjujućom radno-pravnom situacijom u vezi s učitelji(ka)m. Dogadaj su začele tri učiteljice u Zadru, koje su prethodno otpuštene kao "tehnološki višak". Iako im je taj status zakonski trebao garantirati prednost pri sljedećem zapošljavanju, to je pravo oduzeto: ravnatelji dotičnih škola već su – mimo spomenutog pravila – sami bili pronašli nove učiteljice za popunu kadra.

Sindikalna neslaganja na štetu radnika

Javni protest triju prosvjetnih radnika podržao je i Sindikat hrvatskih učitelja (SHU), pripisujući odgovornost za opisanu pojavu školskim ravnateljima i njihovoj sklonosti nepotizmu i korumpiranosti. Štoviše, sredinom rujna uslijedile su i veće demonstracije pred Ministarstvom obrazovanja i znanosti, gdje je oko 150 učiteljica i učitelja verbalno napalo vlasti koje toleriraju lošu praksu upravljanja školama. I činilo se dotad, sve skupa, kao još jedan dosta jednostavan, tipični radnički udes u skripcu između političkih organa i rukovodećeg sloja, no uto se oglasio Preporod, manjinski sindikat u branši. Ono što će se zatim počelo dogadati otkrilo je dublje probleme u čijim su temeljima kronični sukob između dvaju sindikata. Preporod je kroz usta svog predsjednika Željka Stipića optužio upravo SHU, jedini reprezentativni sindikat osnovnoškolskih učitelja, da godinama kriminalno utječe na zapošljavanje učitelja, npr. uzimanjem mita ili uvjetovanjem promjene sindikalnog članstva. Stipić je čak istaknuo da učitelji koji nisu članovi SHU-a već neko vrijeme

Predsjednici SHU-a konkretno smo spomenuli želju da porazgovaramo o sporu između dvaju sindikata i načelno o problemu takvoga odnosa s obzirom na radnički interes, a isto smo rekli i predsjedniku Preporoda. S njime smo imali više uspjeha – dogodilo se da je u tom momentu imao vremena za razgovor u kojem nam je opisao poziciju Preporoda. Naravno, nećemo na temelju tih dvaju razgovora sa sindikalnim čelnicima donositi neke konačne zaključke o djelovanju tih sindikata, i nećemo uspoređivati njihove vrijednosti, no možemo konstatirati da smo – slučajno ili ne – znatno prikraćeni za cjelovitiju sliku ovoga predmeta. Načelno, može se još reći da su drastičnim neslaganjem dvaju sindikata pogodeni prvenstveno radnici/e, učitelji/ce u osnovnim školama.

Štoviše, prije nego prepustimo prostor Željku Stipiću, valja dodati da je ovđe riječ o srži radničkih nedača, koja leži u fundamentalnim pretpostavkama kapitalističkog sistema. Sistemski strategija jest postizanje konkurenetskog odnosa među radnicima – svijeta u kojem je radnik radniku vuk. Ništa bolja relacija nije namijenjena niti sindikatima u zajedničkom fahu koji se bore oko članstva, članarina, reprezentativnosti, moći i političkog preživljavanja. Nadvladavanje tih napetosti često ne ovisi o dobroj volji sindikalista, njihovu individualnom poštenju ili sposobnostima. Pravila igre zadana su tako da i oni djeluju na svojevrsnom tržištu predstavnicih ovlasti i utjecaja, baš kao i radnici koji izdaju svoj rad u najam.

Pozitivni primjeri suradnje

Da se još jednom ogradiamo kako se ne bi stekao pogrešan dojam: namjera našega osvrta na trenutno stanje stvari nije aboliranje nekih

AKTUALAC: TEHNOLOŠKI VIŠAK U OBRAZOVANJU

gotovo uopće ne mogu računati na zaposlenje te da je dio ravnatelja zbog toga očito pribjegao samostalnom izboru novih zaposlenika, ali SHU to nipošto ne želi priznati. Jasno, većinski je sindikat uvratio upitima zašto Preporod nije svoj uvid prijavio za kazneno gonjenje, ako ima dokaze, i zašto takve opake teze iznosi baš uoči skorog početka pregovora SHU-a s vlastima o novom granskom i temelnjom kolektivnom ugovoru?

Bez odgovora

Na implicitanu optužbu da Preporod radi za neku od suprostavljenih interesnih struja u političkim strukturama Stipić im odgovara da iste probleme javno potencira već godinama, ali bez uspjeha.

Predsjednik Preporoda usto navodi niz pitanja¹⁰ na koja – kako kaže – SHU izbjegava odgovoriti. Nije nam bilo poznato je li se potonji sindikat možda ipak negdje oglasio u vezi s time, pa smo nazvali predsjednicu SHU-a Sanju Šprem. Nakon kratkog dogovora o dužem telefonskom razgovoru, sutradan se, nažlost, sve izjavilo: predsjednica SHU-a više nije odgovarala na pozive, kao ni na SMS-poruku.

Stipić: "Unatoč svemu, treba priznati da smo mi već u nekoliko navrata zajednički obavljali neke poslove. Bilo je štrajkova oko kojih smo nalazili prostor za slaganje, kao i pregovora kojima smo pristupali s istih polazišta"

pogedina – najčešće tzv. "žutih sindikata" – od krivnje za iznevjeravanje radničkog interesa, nego bolje shvaćanje uzroka problema. U želji da SHU i Preporod pronađu zajednički jezik (za dobrobit radnika, dakako), i da se manje suprotstavljaju po liniji međusobnog nadmetanja za poziciju, Željka Stipića upitali smo između ostalog je li takva jedna perspektiva moguća. Ima li u doglednoj budućnosti

Pravila igre zadana su tako da sindikalni predstavnici djeluju na svojevrsnom tržištu predstavnicih ovlasti i utjecaja, baš kao i radnici koji izdaju svoj rad u najam

šanse za više suradnje tih dvaju sindikata ili su izgledi za to doista potpuno nemogući?

"Unatoč svemu, treba priznati da smo mi već u nekoliko navrata zajednički obavljali neke poslove. Bilo je štrajkova oko kojih smo nalazili prostor za slaganje, kao i pregovora kojima smo pristupali s istih polazišta. Preporod je tako predvodio npr. protiv outsourcinga i akciju Nećete bez naroda za referendum o referendumu. Nađe se zajedničkih točaka, po svemu sudeći, ali između toga ostaju glavni problemi koji nikako da se riješe. Trebali bi uzeti u obzir da je Preporod sad najveći nereprezentativni sindikat u Hrvatskoj, s oko 9.000 članova. A nadamo se da ćemo uskoro steći i reprezentativnost. No možda je ovo upravo način na koji nas SHU i uzima u obzir – da nas tako često sikanira jer ga muči naša rastuća snaga", kaže Stipić.

Pored slučajeva koji su nabrojani u spomenutim upitima SHU-u, lider Preporoda ističe da je taj sindikat i nastao kao reakcija na "doslovno kriminalno ponašanje dijela SHU-a", 1994. godine. Po njegovu mišljenju, činjenica da vodstvo SHU-a tada nije ni pokušalo stati na kraj "meštanju s humanitarnom pomoći", vodi u "silništvo koje taj sindikat ispoljava prema Preporodu do dan-danas". Zato SHU "grubo sprečava Preporod da sudjeluje u pregovorima s državom" i zato je u ranijem kolektivnom ugovoru "zbrinjavanje tehnoloških viškova povlaštenim zapošljavanjem bilo određeno samo za članove sindikata koji sklapa ugovor". Ta je odredba, kako nam kaže Stipić, kasnije ponишtena na Općinskom sudu u Splitu, ali njene se posljedice i dalje vuku.

Ususret donekle zakašnjelim pregovorima za granski kolektivni ugovor, a i za temeljni ugovor za namještenike u javnim službama, sindikaliste očekuju razna druga interna i vanjska iskušenja. "Krajem ovog mjeseca krenut će i sudske tužbe za korekciju osnovice plaća, vrijedne i do milijardu i pol kuna, sa sudske troškovima. Kreću i izmjene zakona o odgoju i obrazovanju, s javnom raspravom, te se predlaže niz promjena u školstvu: sve do pitanja zaključivanja ocjena na polugodištu", kaže Stipić. Sve u svemu, jedinstvo sindikatima nikad nije bilo potrebni, no i dalje je teško biti optimističan po tom pitanju ●

¹⁰ Zašto je tek pod pritiskom sudske presude napušteno prvo rješenje prema kojem je prednost pri zapošljavanju imao član većinskog sindikata? Zašto je trebalo više od deset godina da se donešes pravilnicu o radu ovih komisija (obvezujuće komisije za raspoređivanje tehnoloških viškova – op. I.L.)? Zašto je SHU uviđek odbijao rješenje prema kojem bi u radu komisija sudjelovalo i predstavnik manjinskog sindikata? Kako je moguće da od strane SHU-a u radu prvočupanijske i u radu drugostupanjske komisije sudjeluje ista osoba? Stoji li iz ključnih ustupaka SHU-a u zadnjim kolektivnim pregovorima (ispunjavanje norme iz kolektivnog ugovora i smanjenje plaće /4, 8 i 10 posto/ učiteljima s više od 20 godina staža) očuvanje kompromitirajućeg načina rada spornih komisija? Je li normalno da u županiji gdje SHU ima deseterostruko manje članova od Preporoda tehnološke viškove raspoređuje predstavnika SHU-a?

Filozofski fakultet: javni interes protiv privatnih pogodbi

Kriza upravljanja Filozofskim fakultetom iznjedrila je čvrstu alijansu studenata i profesora u borbi protiv feudalnog načina djelovanja i upravljanja

Prosvjed studenata i profesora FFZG-a u rujnu 2016te. Foto: Bojan Mrdenović

AKTUALAC: FILOZOFSKI JE NAŠ!

uspjejava progurati ideju suradnje s Katoličkim bogoslovnim fakultetom u Zagrebu. Dekan Boras postaje rektor Boras iste te jeseni – uz, između ostalih, glasove predstavnika KBF-a - a na njegovo mjesto dolazi njegov prijatelj i suradnik Vlatko Previšić.

Previšić je vjerno obnašao dužnost pokušavajući na sve moguće načine zaustaviti Vijeće u nakani da odbaci ugovore s KBF-om ili pak pokrene njegovo razrješenje. Paralelno je aktivno radio na diskreditaciji i zabrani plenuma koji na FFZG-u postoji kao mjesto slobodne rasprave studenata, profesora i zainteresirane javnosti, a često i kao mjesto upravljanja kriznim situacijama. I tako je već sedmu godinu, od prvog velikog bunda na Fakultetu pokrenutog s ciljem borbe za svima dostupno visoko obrazovanje oslobođeno visokih školarina.

Obrana sekularizma

U konačnici, Vijeće Filozofskog fakulteta, kao najviše tijelo odlučivanja na Fakultetu, glasalo je protiv predloženih ugovora, dijelom potaknuto i provedenom anketom među studentima koja je pokazala da se dvije trećine studenata bezuvjetno protivi ugovoru s KBF-om. Druga je strana pak istupala u javnost s tezom da je suradnja fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na pozitivnu stvar. I doista jest, međutim problem je s Katoličkim bogoslovnim fakultetom dvostruk. Famozni su ugovori naime predviđali da studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta studiraju paralelno na obama fakultetima.

Danas studenti sa završenim KBF-om u školama mogu predavati isključivo vjerouauk, a uvođenjem kombiniranih dvopredmetnih studija otvorila bi im se mogućnost da predaju i još neke predmete, poput povijesti, hrvatskog ili stranih jezika, koje mogu studirati na Filozofskom fakultetu. Kratkoročno, ti studenti predstavljaju buduću nelojalnu konkureniju studentima Filozofskog fakulteta na tržištu rada, a, dugoročno, ugovori predstavljaju još jedan korak naprijed u pokušajima Katoličke Crkve da potpuno zavlada obrazovnim sustavom kao najvažnijim ideološkim aparatom države koji bi im poslužilo za širenje nauka i pastve. Pritom valja napomenuti da bi prema odbačenim ugovorima i studenti FFZG-a mogli studirati studijske grupe na KBF-u, iako je svima jasno da to postoji mali ili nikakav interes i da su ugovori napravljeni da bi se razriješile pogodbe rektora i Kaptola, a Kaptolu omogućio još veći utjecaj na javnost. Tako je Filozofski fakultet postao zadnji bedem obrane sekularizma u državi, a zbog lokalne krize upravljanja fakultetskom zgradom postao je još jednom nacionalna vijest i laksus-papir određenih društvenih tendencija.

Plenum kao korektiv

U tom upravljačkom metežu, koji su proizvele instance vlasti na Sveučilištu i na Fakultetu, nastala je i Inicijativa predstavnika i zamjenika Fakultetskog vijeća Filozofskog fakulteta. Riječ je mahom o profesorima koji su kroz tu neformalnu organizaciju dobili svoj glas i tražili rješavanje krize te povratak predstavnika studenata u Fakultetsko vijeće. Članica Inicijative profesorica Đurđica Čilić Škeljo ističe da se većina profesora koji su članovi Vijeća izjasnila da neće participirati u radu Vijeća bez studentskih predstavnika te da će do daljnog rušiti kvorum naglašavajući kako Fakultetsko vijeće ne smije ostati bez studentskog glasa.

U međuvremenu je Senat postavio novu upravu, pa na čelo institucije dolazi Željko Holjevac, dodatašnji član Previšićeve uprave. Holjevac, kao dekan u prvom obraćanju poziva na "dijalog unutar statutarnih okvira" aludirajući pritom na "nelegalnost" studentskog organiziranja unutar plenuma. S druge strane plenum ne prihvata oktroiranu upravu i opunomoćuje Inicijativu članova i zamjenika na Vijeću da pravnim putem traži upravni nadzor nad nelegalnim djelovanjem Senata i dosadašnje fakultetske uprave. Čilić Škeljo nadodge da je plenum oduvijek služio kao jak korektiv u trenucima u kojim institucija izgubi na legalnosti i legitimnosti, a da su upravo ove akcije dokazale da je samo zajedničkim radom profesora i studenata moguće zaustaviti niz nelegalnosti interesnih skupina koje preko svojih institucionalnih pozicija ostvaruju korist nauštrub opće koristi fakulteta, radnika i studenata.

Na nedavno održanim izborima za Studentski zbor pobijedila je upravo lista koja se zalaže za takve principe. Lista Filozofski je naš osvaja 15 od 16 studentskih mandata u Zboru. Time studenti ponovno dobivaju svoj glas u Vijeću i čekaju sjednicu u siječnju na kojoj će se pokrenuti i proces izbora novog dekana. Kako će proces teći, ostaje nepoznato.

On što svakako treba naglasiti jest da ovaj pravni kaos i potpuna paraliza jedne javne obrazovne institucije, iako na prvi pogled stihiski, nisu nastali slučajno, već su jasan odgovor interesnih skupina u trenutku u kojem one ne uspijevaju provesti zacrtane odluke daleko od povećala javnosti. Kada javni fakultet pokušavate pretvoriti u poligon za rješavanje vlastitih dugova, zgrtanje profitu i širenja pozicija moći (za sebe i najmilije), unatoč povoljnog političkog situacije za takve akcije i dubokoj premrženosti najpoznatijih aktera, one vam se napoljetku vrati, kao bumerang – jer Filozofski je, na koncu, ipak na

Vetevendosje: kad nestane simpatija

Dugo vremena je "leva" nacionalistička stranka, Vetevendosje, predstavljala jedini subjekt političke opozicije i bunta Kosovara. Međutim, ubrzo su od opozicionog generatora bunta postali tek infrastruktura za promovisanje velikoalbanske ideje

Foto: Izvor: vetevendosje.org

U ranim dve hiljaditim predstavljali su pokret koji je potpalio mlade generacije na Kosovu sa svojim duhovitim akcijama, protiveći se odlukama o budućnosti tadašnjeg protektorata koje su u to vreme gotovo svakog dana stizale iz Vašingtona ili Brisela i bile nametane narodu od vrha na dole, glumeći da podstiču demokratski razvoj "post-konfliktne" zemlje. Bili su jedini pokret koji se protivio "UNMIKolonizaciji" (albanski: UNMIKolonizimi) odnosno kolonizaciji Kosova od strane UN Misije, koja je imala potpunu vlastodavnu ulogu nakon sukoba u zemlji nakon 2000. Ovo protvilitje je počelo sa vicastim grafitima, a ubrzo preraslo u velike proteste, najveće u zemlji od studentskih protesta koji su se desili tokom osamdesetih.

Od simpatičnog pokreta da bojkota keksa

Dugo je vremena za mnoge Kosovare, Vetevendosje značio "onaj simpatični pokret" koji bi izazivao smeh kada bi se pojavili na televizijskim ekranima. Srednjoškolci bi se prikupljivali njihovim protestima nakon završetka nastave, a mlađi intelektualci su im kreirali kompleksne pamflete koji su se delili po Prištini zagovarajući "samopredelenje" (što je prijevod na srpski imena ovog pokreta nastalog 2005. godine) kao jedino legitimno političko rešenje za zemlju. Čak se ni mnogi anti-nacionalisti nisu puno protivili korištenju albanske zastave na njihovim protestima, jer je jedina druga opcija bila UN zastava, koja svakako nije mogla da predstavlja narod. Svi aktivisti i političari, koji danas aktivno kritikuju Vetevendosje, tada su nekako bili deo pokreta – jer za mnoge jednostavno nije postojala druga opcija.

U to vreme se smatralo se da će se Vetevendosje, kad se preobriži iz protestnog pokreta u progressivnu političku stranku, lako rešiti svoje folklorističke romantizacije albanskog nacionalizma, koji je incijalno bio od sekundarnog značaja. Ali kao u mnogim drugim slučajevima, latentni nacionalizam se retko gasi, i u slučaju Vetevendosje se pretvorio u glavnju stavku njihovog programa i svih njihovih javnih akcija. Sa proglašenjem nezavisnosti Kosova 2008. godine počele su da se primećuju prve promene u njihovom pristupu. Od tada su im se javne akcije sastavljale od mnogo konkretnijeg političkog sadržaja, kao što je bila ona "kupuj domaće",

umesto krila dobio je dve savijene mišićave ruke. Vetevendosje nije ostala dužna i kritikovala je Jaku Stranku zbog toga što su im "krali glasove mlađih", koji bi inače glasali za njih.

Utvrđivanje pozicije patriotske stranke

Na kraju je Vetevendosje je ipak pobedila – postavši prva stranka koja je uspela da šruši "etablirane" stranke koje su posle rata držale Prištinu. Izborna noć je tada razjasnila sve sumnje oko toga kako objasnjava "femonet Vetevendosje". Novi gradonačelnik Prištine, Špend Ahmeti, pojavio se ispred nekoliko hiljada ljudi okupljenih na glavnom trgu u Prištini. Masa ljudi je iznad svojih glava držala ogromnu albansku zastavu koja se širila od Narodnog pozorišta preko celog gavnog trga do ruba spomenika albanskog heroju Skenderbegu u blizini zgrade vlade. Ta je noć nosila sa sobom veliku simboliku oko toga koje su opcije bile ponuđene kosovskom narodu. Iznad okupljenih građana na vrhu visoke zgrade vlade vjorila se plavo-žuta zastava Republike Kosova sa šest zlatnih zvezdica, koja više liči na logo neke evropske institucije nego na zastavu "nezavisne zemlje", a dole među ljudima se sponosom držala zastava susedne zemlje i albanskog naroda. Simbolička igra se nastavila i dan poslije kad je Ahmeti ušao u kancelariju gradonačelnika Prištine, i pozvao novinare da prisustvuju "ceremonijalnom" izbacivanju Kosovske zastave iz njegovog kancelarije čije mesto je zauzeo crveno-crni dvoglavi orao.

Način na koji su vladali u Prištini, gde su i dalje na vlasti, prouzrokovao je zanimljiv fenomen u zemlji – studentski pokreti i nezavisna udruženja su se udružili sa predstavnicima civilnog društva i "think tankova", koji su do tada bili jasno ideološki suprostavljeni, da bi ojačali kritiku politike Vetevendosjea. Iako su Vetevendosje i dalje delovali kao "leva" stranka, u smislu da su podržavali rad sindikata, protivili se privatizaciji javnih preduzeća i slično, u isto vreme su izdvajali veliki deo gradskog budžeta na utvrđenju pozicije "patriotske stranke", koju im je zapravo niko nije negirao. Za albanske nacionalne praznike, kao što je Dan nezavisnosti Albanije koji se obeležava 28. novembra, ceo su grad okitili Albanskim zastavama, organizovali koncert sa nacionalističkim bendovima, i čak se setili najmladih – napravivši ogromnu slagalicu na Albansku zastavu na glavnom trgu.

Najbolji među najgorima?

Vetevendosje je tvrdilo da kosovski potrošači izdvajaju oko 300 miliona eura godišnje za srpske proizvode, dok Srbija na drugoj strani aktivno bojkotuje ne samo kosovske proizvode, nego i kosovske dokumente. Po tvrdnjama Vetevendosje, jedine opcije koje su bile na raspolaganju kosovskom narodu sastojale su se od mogućnosti da bira između kolonijalizacije u obliku stranih organizacija ili neo-kolonizacije Kosova od strane Srbije – što je često mnoge dovelo do toga da bar javno podržavaju Vetevendosje, ali da se privatno i lično ne osećaju preterano ugodno sa njihovom fetišizacijom nacionalizma. Govorilo se o tome da su Vetevendosje "tranzicioni pokret", da stvaraju neki prostor za bolje leve pokrete u budućnosti, i da su i dalje "najbolji među najgorima".

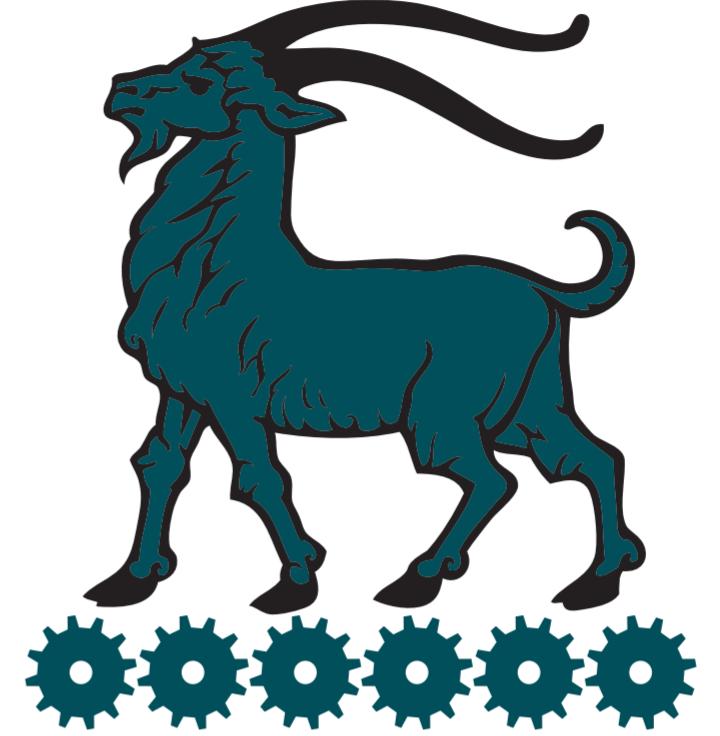
Iako su dalje delovali kao "leva" stranka, u smislu da su podržavali rad sindikata, protivili se privatizaciji javnih preduzeća i slično, u istom vremenu Vetevendosje je izdvajao veliki deo gradskog budžeta na utvrđenju pozicije "patriotske stranke"

I u tom periodu, a govorimo o vremenu posle proglašenja nezavisnosti i posle parlamentarnih izbora u 2010. godini, gde su prvi put učestvovali kao stranka, oni su uspeli da zadrže simpatije onih koji su bili ogorčeni sa izolacijom i izostankom razvoja Kosova. Dijapazon političkih opcija je tada bio toliko ograničen da su se sve druge stranke takmičile koja će bolje da udomi "zapadnu političku retoriku". U tom kontekstu, Vetevendosje je preostala jedina stranka koja se otvoreno deklarisala kao leva – bila ona to ili ne.

Međutim, pravi laksus test za Vetevendosje stigao je u obliku lokalnih izbora 2013. U to vreme se pojavila i prva alternativna politička opcija na izborima za prištinske lokalne vlasti, u obliku satirične Jake stranke (albanski: Partia e Fortë), u kojoj su se okupili ogorčeni aktivisti Vetevendosje, mlađi intelektualci, i nekoliko umetnika i aktivista. Njihov glavni cilj je bio da ismejavaju ne samo vladajuće stranke, nego i Vetevendosje. Njih vredi pomenuti zbog ogromne popularnosti među mlađima u Prištini, i zbog toga što su kritikovali nacionalizam Vetevendosje. To je bio, na primer, slučaj sa partijskim logom Vetevendosje koji je bio dvoglavi albanski orao. U verziji Jake stranke

Klijentelističke prakse tutta forza

25 godina gradi razgranata horizontalna i vertikalna klijentelistička mreža, uz nedostatak vjerodostojne i sposobne opozicije, i dalje drži IDS na vlasti, a ne sada već "folklori" antifašizam i multikulturalnost

U FOKUSU: KOSOVO I ISTRa

kad smo već kod toga, sadrže i istarsku verziju pomirenja fašista i antifašista, dok su i u praksi "štедljivost" i "realnost" iz godine u godinu neizostavni atributi kada se govori o pulskom gradskom proračunu.

Ugrožena convivenza

Stranka ljevice bi se, osim spram tržišta, trebala na specifičan način odnositi i prema radu i radništvu. Miletic - istovremeno čelični čovjek te navodne "posljednje stranke ljevice" i grada Pule - ponosno izjavljuje kako plaće u gradskim poduzećima i upravi ne rastu, unatoč tome što proračun raste iz godine u godinu, a svaka nova sezona se proglašava rekordnom. Radnici komunalnog poduzeća Herculanea, iz vremena štrajka 2009. godine, dobro pamte i njegov populistički potez priznjenja kontejnera, ali i korištenja stranačke mreže u osiguravanju priljeva pravih štrajkbrijekera iz komunalnih poduzeća drugih istarskih gradova.

Upravo je ta 25 godina gradi razgranata horizontalna i vertikalna klijentelistička mreža, uz nedostatak vjerodostojne i sposobne opozicije, ono što IDS i dalje drži na vlasti, a ne sada već "folklori" antifašizam i multikulturalnost. Stoviše, vidjet ćemo nešto kasnije, pojedine klijentelističke prakse izgradnje i održavanja te mreže ugrožavaju opstanak harmonične convivenze, barem u dijelu pučanstva. Klijentelizam je u Istri postao svakodnevica, pa je javna tajna da se sada već u "najnajiji" radna mjesta u gradskim poduzećima i javnim ustanovama popunjavaju "preko veze", intervencijama čeličnih ljudi lokalne samouprave, odnosno IDS-a. Sami uoči izbora za Evropski parlament svjedočio telefonskom razgovoru anonimne studentice, koja je sugovornika s druge strane ushićeno obaveštavala kako joj je rečeno da će sigurno dobiti posao, samo još treba donijeti fotografiju glasačkog listića sa zaokruženim imenom Ivana Jakovića.

Problem su prepozname i udruge civilnog društva, pa dok ovo čitate u istarskim gradovima traže

a kojih je, doduše, sve manje. Ima ih i koji se ne liže otvoreno reći "nisam ja tu došao raditi, nego primati plaću", ogorčen je jedan od naših sugovornika. Dodatnu dimenziju problemu daje činjenica kako tim "nijim" mjestima IDS uglavnom trguje u svrhu osiguravanja i održavanja podrške organizacija nacionalnih manjina. Ovakva trgovina lako može dovesti do netrpljivosti ostalih radnika prema radnicima manjincima što bi poljuljalo toliko hvataljivo istarsku multikulturalnost i toleranciju.

Klijentelizam vs. radničko organiziranje

Na koncu, ali i najvažnije - klijentelistička politika zapošljavanja izravno sabotira i slablji radničko organiziranje i sindikalnu borbu. Radnici i radnice zapošleni preko političke veze ne učlanjuju se u sindikat, "ne smiju", kažu nam sugovornici. Osim finansijskog slabljenja sindikalnih organizacija, takva situacija direktno utječe i na mogućnosti radničkog organiziranja. Agitiranje i pokušaji mobilizacije od strane sindikalnih aktivista po pitanju radničkih prava, uvjesta i organizacije rada, nepravilnosti u poslovanju, kod rastućeg broja radnika i radnica, stoga, u pravilu nailaze na ignoriranje i ravnučnost. O pozivima na solidarnost ili angažman na društvenim pitanjima izvan kruga poduzeća, u tom kontekstu, nema smisla niti govoriti. Nezanemariv je i problem "špijunaže" - za sve razgovore i dogovore među iole borbenim radnicima i sindikalnim povjerenicima, uprava doznaće u najkraćem mogućem roku.

Naši sugovornici ističu kako upocene nemaju dvojbe da se radi o itekako promišljenoj politici pacificiranja radničkog otpora, posebno u pogledu već započetog outsourcinga, za kojeg teži očekuju da će se razmahati. U prilog tezi o proračunatoj i dugoročnoj taktici marginaliziranja sindikata, naglašavaju, ide i činjenica da je početak vala zapošljavanja isključivo političkom vezom

Naši sugovornici tvrde kako se naziru i naznake pokušaja ulaska IDS-ovih kadrova u same sindikalne strukture, što bi označilo konačnu kapitulaciju radničkog organiziranja

započeo baš nakon ranije spomenutog velikog štrajka radnika i radnica Herculanea, koji je Miletic natjerao da sam prikuplja smeće i povlači stranačke veze da mu priskrbe štrajkolomice iz komunalnih poduzeća ostalih istarskih gradova. Prije toga se, kažu, još i moglo zaposlit bez veze, no nakon štrajka to postaje praktički nemoguće. Da stvar bude gora, naši sugovornici tvrde kako se naziru i pokušaju ulaska IDS-ovih kadrova u same sindikalne strukture, što bi označilo konačnu kapitulaciju radničkog organiziranja u Istri. Za kraj, radnici ističu kako bi prisutnost nezavisnih članova, gradančki i gradana, u nadzornim odborima uvelike poboljšala poziciju radnika i sindikata te zaključuju kako bi sindikati, stoga, trebali podržati kampanju i zahtjeve Civilne platforme Istre za demokratizacijom upravljanja i nadzora tijela javnih vlasti te se aktivno i otvoreno početi baviti pitanjem sveprisutnog klijentelizma u Istri.

Poljska u njenom srcu – štrajkom za pravo na pobačaj

3. listopada žene u Poljskoj proglašile su novim Crnim ponedjeljkom, ustajući protiv prijedloga zakona kojim bi se pravo na pobačaj potpuno zabranilo i kriminaliziralo. Žene su se diljem čitave Poljske, ali i u brojnim drugim državama i gradovima, okupile na trgovima zaustavljajući tako da dan svoje uobičajene aktivnosti, bilo da je riječ o odlasku na posao, fakultet ili obavljanju kućanskog rada.

Cilj štrajka bio je natjerati parlament i vladajuće konzervativnu i nacionalističku stranku Pravo i prava (PiS) da odbaci prijedlog Zaklade "Pravo na život", koja je u lipnju sakupila 500 000 potpisa te zatražila izmjene zakona koji bi nalagali potpunu zabranu pobačaja.

Poljska ima jedan od najrestriktivnijih zakona o pobačaju u Europi – još 1993. donesen je zakon prema kojem žena ima prava na prekid trudnoće jedino u slučaju silovanja, incesta, u slučajevima u kojima liječnici procijene da je trudnoća opasna po život majke ili u slučaju većih abnormalnosti fetusa. Novim bi se zakonskim promjenama ne samo ukinula ova izuzeća, već su u inicijativi isli korak dalje – predložene su izmjene u Kaznenom zakonu po kojima bi se namjerni prekid trudnoće smatralo ubojstvom "nerodenog djeteta".

Iako je nakon masovnih protesta poljski parlament odbacio ovakav prijedlog zakona, a PiS se ogradio od prijedloga Zaklade, predsjednik stranke, Jarosław Kaczyński, najavio je ubrzo prijedloge novih izmjena. Među ostalim, naglasio je kako će se zalagati da se žene natjera da iznesu trudnoću do kraja i kada je riječ o deformacijama ploda, kako bi se novorođenče moglo "dostojno pokopati".

Iako su organiziranim pritiskom zasada uspjeli sprječiti potpunu zabranu pobačaja, poljski feministički pokret, čeka nastavak borbe za minimalna reproduktivna prava žena ●

Američki radnički pokret nakon Trumpove pobjede

Jesen i zima u globalnoj politici obilježeni su izmenjujućom pobnjem Donaldom Trumpom na američkim izborima i sastavljanjem njegove nove administracije. Američka politička i medijska scena i dalje analizira razloge njegove pobjede, međutim sam pogled na kartu SAD-a i raspodjelu glasova daje vrlo jasan odgovor. Donald Trump je odin pobjedu upravo u onim dijelovima SAD-a koji su najviše pogodeni deindustrializacijom, povlačenjem velikih proizvodnih postrojenja u zemlje sa jeftinijom radnom snagom i u konačnici gubitkom radnih mјesta za lokalno stanovništvo.

Popularno, taj predio koji zahvaća Srednji Zapad i područje oko Velikih jezera, naziva se i Pojas hrde – upravo po uništenoj teškoj industriji. Riječ je o saveznim državama: Michigan, Wisconsin, Ohio, Pennsylvania koje su puno češće bile demokratske nego republikanske utvrde u izbornim ciklusima. Međutim, na ovim izborima većina stanovnika ovih saveznih država nije se odlučila za demokratsku kandidatkiju. Vidjeli su je kao predstavnici establishmenta koji ih je doveo u tu bezizlaznu egzistencijalnu situaciju i kao nekoga tko ih neće uspjeti "izvući" iz nje. S druge strane, Donald Trump – seksist, rasist i bijnismen je ponudio priču o povećanju radnih mјesta, o ukidanju trgovinskih sporazuma koje su naštetele američkom radniku i dobio potporu većine stanovništva ovih država. I to ne zato što

MOJE TIJELO. MOJA ODLUKA

VIJESTI IZ SVIJETA: MALO NA DESNO, MALO NA LIJEVO

toga je Trumpova pobjeda koja, ako je suditi prema sastavu njegovog kabineta koji mahom čine predstavnici krupnog kapitala i neki od najbogatijih Amerikanaca, neće donijeti ništa dobroga za američko radništvo, a njegova vlast bi mogla potaknuti i nastavak i rasti nasilja opresivnog aparata prema najsiromašnijim i isključenim skupinama stanovništva: imigrantom, Afro-amerikancima, LGBTQ populacijom. Takva situacija iziskuje stvaranje konkretnog političkog otpora za koji, trenutno, ne postoji jaka infrastruktura.

Naime, Demokratska stranka nije izabrala Berniju Sanderson – pravog i jedinog progresivnog kandidata za predsjednika Sjedinjenih Država koji je svoju bazu i pokret gradio upravo s tim ljudima: radnicima, nezaposlenima, mladima, svim manjinama zečeći se izboriti za minimum porazu, odnosno pobjedi Donalda Trumpa. Pritom nije uvijek imao ni podršku američkih velikih sindikalnih središnjica koje su odlučile u većini podržati Hillary Clinton. Krajni rezultat

M.K.

Dilma Rousseff, na osudnjeničkom klinu 1972. Svrgnuta brazilska predsjednica nekadašnja je prominentna aktivistica paketa otpornih državnika koja je uklada Brazilom, provala je dvije godine u затvoru od 1972.-1974. "Fjukompar" je izdržavajući kazne, Rousseff je kao politička zatvorenica bila izložena i torturi

Brazilski korak udesno

Brazilska predsjednica Dilma Rousseff smijenjena je krajem kolovoza 2016. nakon što ju je nekadašnji koalički partner, Brazilski demokratski pokret (PMDB), optužio za zloupotrebu državnog proračuna. Rousseff je članica lijevo orijentirane Radničke partije (PT) koja je posljednjih 13 godina, od ovoga događaja, bila vladajuća stranka u zemlji. Nakon njene smjene na vlasti je ostala vlasta PMDB-a predvođena Michelom Temerom.

Događaji koji su doveli do promjene vlasti korijene vuku još iz afere Petrobras s početka dvije i pol godine antikorupcijske akcije iz 2014. Akcija je pokazala da je velik broj parlamentarnih zastupnika Radničke partije, među kojima je i bivši predsjednik Luiz Inácio Lula da Silva, umješan u korupcijske odnose s nacionalnom naftnom kompanijom. Poljuljano povjerenje u vladajuću stranku i općenito pad životnog standarda doveli su do nezadovoljstva šireg sloja stanovništva i do prvog vala prosvjeda. Takvu situaciju iskoristili su pripadnici konzervativne struje PMDB-a u brazilskom parlamentu, koji godinama negoduju zbog socijalnih mјera Radničke partije, i pokrenuli su postupak za razrješenje predsjednice s dužnosti.

Međutim, važno je napomenuti kako je u slučaju afere Petrobras optuženo više članova PMDB-a nego onih Radničke partije, zbog čega možemo zaključiti kako postupke Temerove vlade ne vodi želja da se politički život u Brazilu učini transparentnijim i pravednijim, već namjera da se provedu različite konzervativne i neoliberalne politike. Na to ukazuju prvi Temerovi potezi nakon preuzimanja vlasti – počevši od toga da je prvi put od 1979. godine predložio sastav vlade bez jedne žene ili predstavnika etničkih manjina, preko ukidanja Ministarstva kulture i Ministarstva ljudskih i ženskih prava, do najave smanjivanja sredstava koje država izdvaja za socijalne servise. Novi predsjednik pokrenuo je i reforme radnog zakonodavstva u čiju pripremu nije uključio predstavnike radničke i sindikatne, a najavio je i podizanje dobne granice za starosnu mirovinu na 70 godina.

Takve najave potpuna su suprotnost mjerama koje su provodile vlade Lule i Rousseff. Među ostalim, vrijedi spomenuti kako je stopa siromaštva u deset godina vlade Radničke partije pada s 35% na 15%, a nezaposlenost se s 12% spustila na približno 5%. Isto tako, vlade predvođene Radničkom partijom povećale su sredstva za školstvo i zdravstvo. Sve to je postignuto zahvaljujući sredstvima koja su se u državni proračun slijevala iz poreza, prvenstveno onih koji su plaćali bogati slojevi stanovništva čije interesne zastupaju Temer i PMDB.

Prema zadnjim anketama provedenima u prosincu 2016., predsjednik-pučist Temer ima jako nisku podršku Brazilaca. Čak 49% ispitanika, ocijenilo je njegovu vladavinu najmanjom ocjenom i smatra je "katastrofalnom". Takva ocjena je potaknuta i Temerovom zadnjom odlukom da se na 20 godina zamrzne iznos javnih izdavanja za socijalne programe. Prema zamisli neoliberalne brazilske vlade ta klauzula bi postala ustavni amandman čime se pravnm putem onemogućuju svaku buduću vlast da ponudi progresivne ekonomske i socijalne mjere ●

A.V.

Željeznice Republike Srpske: Hrvatski scenarij

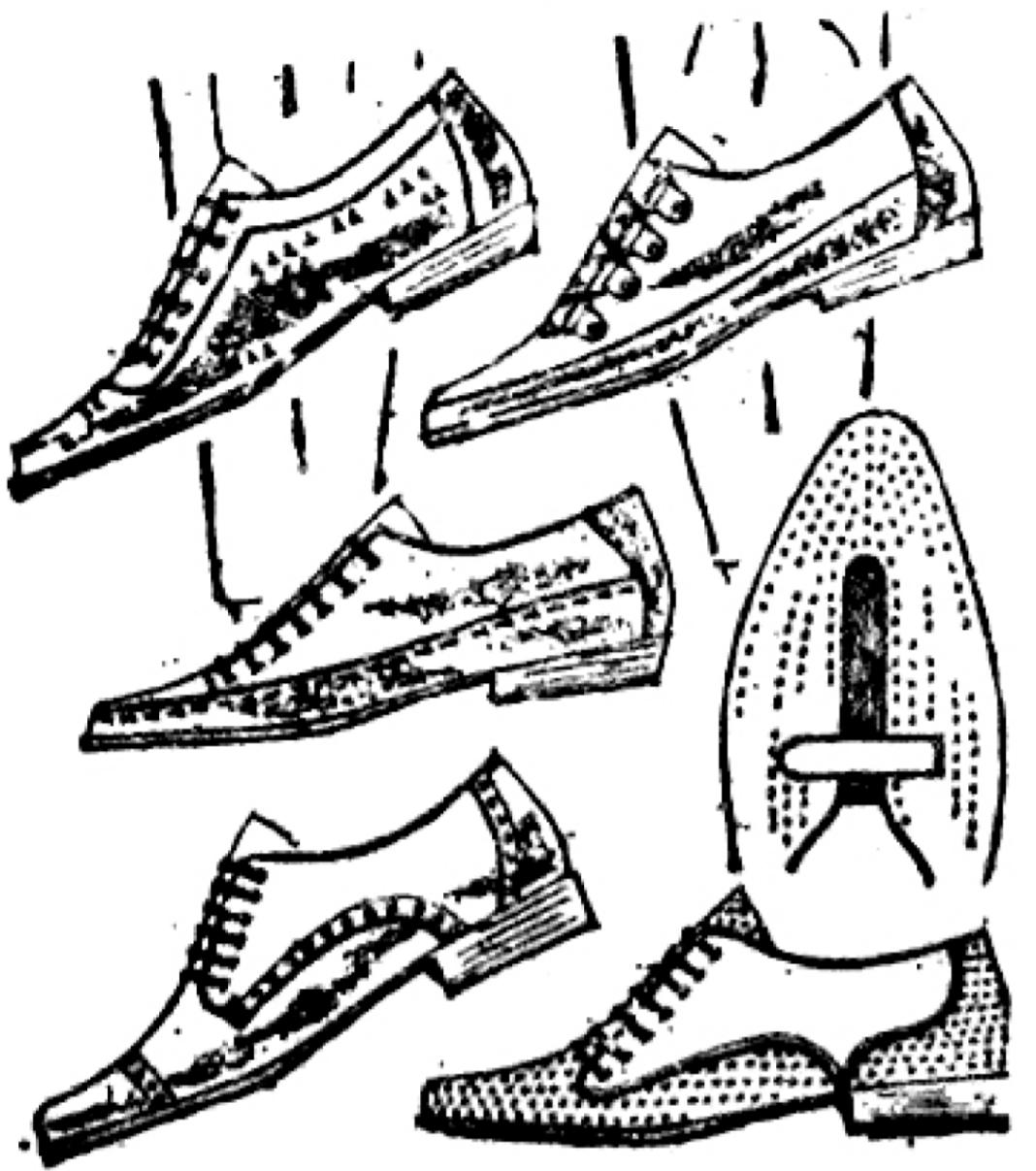
Željeznice su najbolje ogledalo tranzicije na Balkanu. I dok u Zapadnoj Evropi i dalje predstavljaju glavno prijevozno sredstvo u dnevnim migracijama radnika, kod nas vlakovima i pružna infrastruktura predstavljaju relikt prošlosti. A i ono malo što je ostalo od njih želi se poslati u ropotarnici povijesti. To je nedavno potvrdio i slučaj sa Željeznicama Republike Srpske. Naime, Švjetska banka na zahtjev Vlade Republike Srpske, krajem listopada predstavila je studiju o ovoj javnoj kompaniji. Prema toj studiji, traži se restrukturiranje kompanije, a kao jedan od prijedloga nudi se i potpuno ukidanje putničkog prijevoza koji je prema nalazu

Svjetske banke – nerentabilan. To je potvrdio i ravnatelj Javnog poduzeća Željeznice Republike Srpske Dragan Savanović: "Prijedlog uprave je da se mora mijenjati Zakon o željeznicama, restrukturiranje obaveza i prema Vladi Republike Srpske i prema bankama za ostala dugovanja. Drugo će biti unutarnja reorganizacija, razdvajanje poslova infrastrukture od poslova operacija, pridruživanje infrastrukturni poslova za upravljanje prometom", rekao je Savanović za Radioteleviziju Republike Srpske. Pojasnio je da bi tokom restrukturiranja određeni broj djelatnosti trebalo izdvojiti iz ŽRS-a, kako bi nastavile da samostalno posluju. U izjavi za sarajevski dnevni list Oslobođenje Zlatko Marin, predsjednik Sindikata saobraćajno-transportne djelatnosti ŽRS-a, rekao je da sindikati ovog preduzeća još nisu službeno upoznati s pravcima u kojima će ići restrukturiranje: "Rečeno je da će nam do 1. novembra biti dostavljena sistematizacija radnih mјesta, a očekujemo da ćemo nakon toga znati i šta su naredni koraci poslovodstva", kazao je Marin. Istakao je da je prijedlog za sindikate ŽRS-a o ukidanju putničkog prometa neprihvatljiv, ali da ih to i ne čudi, jer se godinama na tome svjesno radi: "Niko nije investirao u obnovu kompoziciju i radio na tome da putovanje vozovima bude privlačivo kao prije rata. No, za brojne građane, a pogotovo same radnike ŽRS-a koji na posao dolaze željeznicom, to će znati veliki problem", naglasio je Marin. Naveo je da su nakon donošenja novog Zakona o radu RS-a sindikatima ruke doslovno vezane: "Jedino što ZOR dozvoljava su štrajkovi upozorenja, dok je organizovanje generalnog štrajka kršenje zakona. A i naša iskustva iz ranijih generalnih štrajkova pokazala su da ni tim vidom sindikalne borbe ne možemo utjecati na odluke poslovodstva i Vlade kao vlasnika Željeznica RS-a", doda je Marin. Scenarij restrukturiranja željezničkog poduzeća koji je Švjetska banka predložila Vladi RS-a, već je viden i u drugim balkanskim državama. U Hrvatskoj se sličan proces već proveo, da bi danas, sve više glasova, uključujući i one sindikalne, tražilo ponovno "uvezivanje" fragmentiranih i restrukturiranih firmi u jedno poduzeće ●

M.K.

Novine Borovo: O životu kolektiva

Iako integralan dio kulture rada u socijalizmu (sedamdesetih godina u Jugoslaviji izlazi oko 2.000 listova "udruženog rada", a njihova naklada premašuje nakladu dnevne štampe), fenomen tvorničkih ili radničkih novina danas je gotovo potpuno zaboravljen i vrlo slabo istražen

PETKOM TIJEDNIK naјstariji tvornički list u zemlji

Izvadak iz izvanrednog izdanja novina Borovo izrađenih u okviru izložbe "Kome treba poduzeće? Kombinat Borovo 1988. - 1991."

U Sindikalnoj javnosti od 16. srpnja 1990. medu pismima citatelja nalazimo i ono naslovljeno Ukitaju nam tvornički list! U njemu sindikalni povjerenik iz krapinsko-križevečkog Kratkeksa pita: "Što se to događa? Ukitaju se listovi radnih organizacija, čime smo svi uskršćeni za saznanja o radu i poslovanju naših poduzeća". S obzirom na to da je direktiva za gašenjem lista stigla iz Općine (radi se o političkoj odluci), na pitanje odgovara predsjednik općinske Skupštine. On navodi da je ukidanje lista "privremeno", da je riječ o "perifernom detalju" u trenutku kada firma odlazi u stečaj te zaključuje: "Ukitanje novina nema nikakve posebne ideologije, već je to dio ekonomskog saniranja stanja".

Degradacija rada i medija

Iako je ovaj događaj uistinu doživljen kao periferni, sudeći po marginalnom mjestu koje je dobio u sindikalnim novinama, on je zanimljiv iz nekoliko razloga. Onaj najočitiji tiče se trenutku u kojem se tvorničke novine gase. Riječ je o vremenu intenzivnih priprema za privatizaciju društvenog vlasništva te s njom povezanih programiranih stečajeva i masovnih oputštanja, ali i o vremenu u kojem većina medija dolazak novih, kapitalističkih društvenih odnosa dočekuje ako ne s entuzijazmom, onda barem sa stavom da novo vrijeme nema alternative. Jugoslavenske tvorničke novine, kojima je zadatak bio pratiti "život kolektiva, radne uspjehe, probleme proizvodnje, radničko samoupravljanje i

**Radničke su novine
dakle imale važnu
edučacijsku ili
prosvjetnu funkciju,
neodvojivu od
nastojanja da se
radništvo emancipira
(ne zaboravimo da
je opismenjavanje
radnika jedan od glavnih
zadataka sindikata
nakon II. svjetskog rata)**

život organizacija u poduzeću", najavama otpuštanja radnika (svih čitatelja!) nisu mogle pristupiti kao primjerice jedan Vjesnik koji je u to isto vrijeme rezignirano pisao da su stečajevi "normalna i gotovo svakodnevna pojava u svakoj tržišnoj privredi". Tvorničke novine tako su se već po logici svoga funkcioniranja teško mogle ukloniti u tranzicijski konsenzus. Njihovo gašenje nije marginalizacija stoga govore o temeljitoj transformaciji koja je zahvatila naše društvo oko 1990. godine. Iako integralan dio

kulture rada u socijalizmu (sedamdesetih godina u Jugoslaviji izlazi oko 2.000 listova "udruženog rada", a njihova naklada premašuje nakladu dnevne štampe), fenomen tvorničkih ili radničkih novina danas je gotovo potpuno zaboravljen i vrlo slabo istražen. Kao korektiv takvome stanju, koje je nesumnjivo povezano i s postsocialističkom degradacijom samoga rada, ovdje nudimo kratek osvrt na povijest i značaj naše tvorničke štampe. Prve tvorničke novine kod nas počinju izlaziti na inicijativu jugoslavenskih sindikata 1947. godine. Riječ je o godini u kojoj mlada socijalistička država kreće u realizaciju prvog petogodišnjeg plana, pa pokretanje izdavačke djelatnosti u tvornicama treba shvatiti i u praktičnom, mobilizacijskom kontekstu. Prvi tvornički listovi – Raški ruder (Labin), Borski kolektiv (Bor), Drvarski radnik (Drvar), Udarnik (Zenica), Sloboda (Mostar), Beli brigadir (Belje), Svetlost (Zagreb), Željeznica (Zagreb), Senjsko-resavski ruder (Senjski Rudnik), Trudbenik (Borovo) – uglavnom predstavljaju sindikalne potvrdite i prvenstveno služe afirmaciji rada i udarništva. Ipak, njihovo postojanje bilo je teško zamislivo bez već postojeće, žive tradicije radničkih novina, čiji počeci u Hrvatskoj sežu u sedamdesete godine 19. stoljeća. Prvi naš radnički list bio je zagrebački Radnički prijatelj iz 1874., u čijem zaglavlju iz 1875. stoji: "Glasilo jugoslavenskoga radničkoga stališta".

Kontinuitet radničke štampe, koja u okolnostima jugoslavenskog socijalističkog fordizma postaje "tvornička", očit je već nakon letimčnog listanja novina koje su nastupale interese radništva od formiranja nove klase sredinom 19. stoljeća do restauracije kapitalizma krajem 20. stoljeća. Ugrubo i uopćeno, moguće je izdvajati dva bitna aspekta ovog kontinuiteta. Prvi se tiče tema koje radničke novine pokrivaju. Na temu kao što su novosti iz svijeta politike, urednički komentari, pisma čitatelja, vijesti o radničkim i sindikalnim organizacijama u zemlji i svijetu, zakonodavna problematika, najave i izvještaji sa sportskih i kulturnih dogadanja, zabavni prilozi, kritički komentari o radnim i životnim uvjetima radništva te pitanja higijene i zdravlja našlaimo i na stranicama devetnaestoljetnih radničkih listova (dakle na stranicama novina iz perioda prije socijalističke revolucije), i u tvorničkoj štampi nakon 1947. Naravno, konkretni društveni i institucionalni kontekst uvijek daje specifičnu formu pojedinim izdanjima, pa su tako tvornički listovi u samoupravnom socijalizmu neizostavno pisali i o sastancima radničkih savjeta, odlukama sindikalnih konferencijskih i partijskih organizacija, radu rukovodstva i zborovima radnika. Za razumijevanje drugog aspekta kontinuiteta ove kulturne forme možemo se pak poslužiti formulacijom kojom Josip Cazi opisuje naš prvi radnički list: "(on je) učio radnike i upućivao ih kako da gledaju radničkim očima na pojedina pitanja". Radničke su novine dakle imale važnu edukacijsku ili prosvjetnu funkciju, neodvojivu od nastojanja da se radništvo emancipira (ne zaboravimo da je opismenjavanje radnika jedan od glavnih zadataka sindikata nakon II. svjetskog rata). One su takođe nastojale zastupati rad kao klasu, izgrađivati svijest i stavove te širiti znanje koje će ovu emancipaciju omogućiti.

Novine bez generalnog direktora

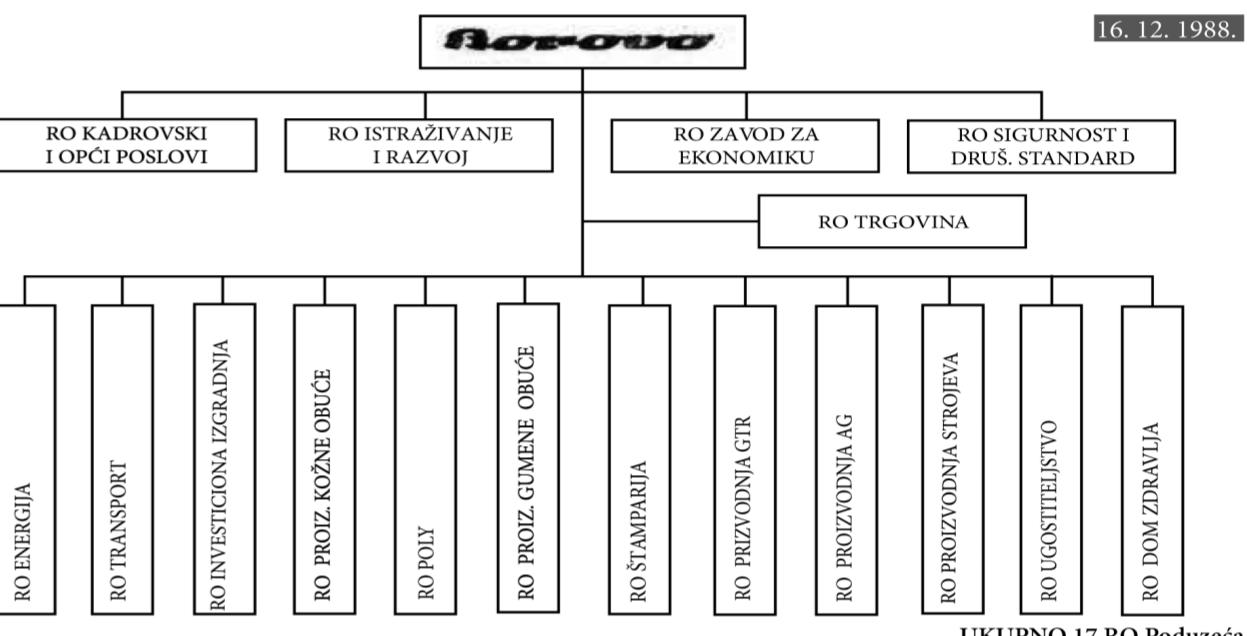
Da bismo ovim općenitom primjedbama dali konkretniji sadržaj, ali i ukazali na kompleksnost i važnost fenomena radničke štampe, pozabavimo ćemo se najstarijim tvorničkim listom u Jugoslaviji – Borovom, tjednikom nekad velikog Jugoslavenskog kombinata gume i obuće iz Vukovara. Pritom će nam, osim samog tvorničkog lista, od pomoći biti i sjećanja Božidara Markotića koji je u Borovu

radio od 1954. do kraja izlaženja lista u ljetu 1991., prvo kao novinar, a zatim kao dugogodišnji glavni urednik (uredio je i brojevе koji su do 1996. izlazili u Zagrebu). List se u razdoblju od 1947., kada je osnovan (ili, kako ćemo vidjeti, obnovljen), do 1953. zove *Trudbenik*, ali valja napomenuti kako ova tiskovina nije nastala tek iz sindikalne želje za povećanjem produktivnosti rada. Njeni su korijeni, kako neumorno naglašava Markotić, u službenom glasilu tvornice cipelja koju je kraj Vukovara 1931. osnovao Tomaš Bata. U Batinoj je tvornici 1932. počeo izlaziti list *Borovo*, "organ saradnika firme Bata", koji je pokrivač razne teme vezane za tvornicu i njezino naselje te je prenosio vijesti iz zemlje i svijeta. *Borovo iz tridesetih godina* je, kao i njegov socijalistički slijednik (*Trudbenik* se od 1953. opet zove *Borovo*), inzistira na vrijednosti i važnosti ljudskoga rada. Ali retoričko slavljenje rada u Batinim novinama bilo je u oštroj suprotnosti sa životnom stvarnošću Batinih radnika. Uvjeti rada u Batinoj tvornici bili su vrlo teški, a radničko organiziranje, iako legalno, nije bilo

model za ostale tvorničke listove u nastanku. Božidar Markotić o tome kaže: "Na samom početku, mali je broj listova Jugoslavije, tj. mali broj kolektiva, slao svoje ljude u Borovo da vide kako Borovo pravi novine. Dakle, najčešće po sugestiji sindikata, ljudi su tu dolazili. Njih je zanimalo kako se prave novine. Čak i tehnički dio, pa bi posjetili i našu štampariju. Borovo je tada imalo ukupno 3.900 radnika. Kako su iz drugih kolektiva dolazili u Borovo da se zanimaju za način proizvodnje i dizajn novina, mi smo imali, pa i moja malenkost, utjecala na razvoj jugoslavenske štampe. Stvarno smo imali direktnog utjecaja, dakle pomagali smo kolegama da organiziraju novine i da stvore neovisnost u pogledu uređivanja".

Markotić se dotiče i važnog pitanja pozicije tvorničkih novina u kontekstu širih društvenih i političkih odnosa. Njegovo iškustvo vrijedno je pažnje i zbog toga što u pitanje dovodi danas uobičajeno razmišljanje o jugoslavenskom socijalizmu kao "totalitarnom" sistemu. Prema Markotiću, veća sloboda pisanja tvorničkih listova

na početku ovoga teksta. Početkom 1990. *Borovo* bez komentara prenosi "stavove o zadacima informiranja u poduzećima u funkciji ostvarivanja privredne reforme", koje donosi Priredna komora Jugoslavije. U direktivi Komore navodi se da tržišna orientacija u privredovanju i marketinški pristup organizaciji rada i poslovanja prepostavljaju da je sistem informiranja sastavni dio ukupne poslovne politike svakog poduzeća. U jeku priprema za sveobuhvatno okretanje tržištu od tvorničkih se novina traži da budu "faktor mobilizacije" za reformu i za "stvaranje pozitivne klime za poduzetništvo". Zanimljivo je da su urednici *Borova* ove parole za novo vrijeme smjestili, ironično, tik do citata iz prošlih vremena. Na istoj stranici u objektivnom reprintu izvještaja s prvog skupa urednika tvorničkih novina godine 1955. kao prvi zadatak ovih listova ističe se "život (radnog) kolektiva". Prisjećajući se ove epizode, Markotić kaže da je njegova redakcija odlučila ignorirati zahtjev Komore i ostati pri staroj uredišćkoj politici – "novine govore o tome kako tvornica živi". Redakcija

Izvadak iz izvanrednog izdanja novina Borovo izrađenih u okviru izložbe "Kome treba poduzeće? Kombinat Borovo 1988. - 1991."

poklapa se s uvođenjem samoupravljanja, jer od od pedesetih se godina moglo "i u novinama lakše o svemu pisati". "Činjenica je – vi možda nećete vjerovati – da mi nismo nikad pisali po diktatu. Moram povući malu paralelu sada iz ovog vremena: na primjer u novinama koje su izlazile oko 48 puta godišnje – znači, sedamdesetih i osamdesetih godina u 12 do 13 tisuća primjeraka svakog petka – mi smo sliki generalnog direktora godišnje objavili svega četiri puta. Za razliku od aktualnog trenutka kada u lokalnim novinama, *Vukovarskim novinama*, imate gradonačelnika u jednom broju deset puta. Treba reći, '72. godine bilo mi je našloženo da na prvu stranicu moramo staviti zaključke općinskog komiteta o odgovornosti nas nekih tamo koji smo nešto pogrijesili. Znači moramo ih staviti, i ja sam onda normalno, kako sam morao, te zaključke prve stavio. To je tako. Ali nikad se nije događalo – teško je vjerovati, ali to je istina – da je direktor nazvao mene i rekao: 'Markotiću, zdravo, dodi kod mene. Znaš, ne radi se to tako – trebate ovako. Ne'.

Kako živi tvornica?

Riječ glavnog urednika potvrđuje i uvid u stare brojeve *Borova*. *Borovo* je o životu tvornice izvještavalo demokratski, dajući glas svim pozicijama uključenim u funkcioniranje kombinata: od pogonskih radnika, preko inženjera, sindikata, Partije i radničkih savjeta, do uprave i generalnog direktora. Unutar ovih složenih odnosa (kombinat je zapošljavao oko 23.000 ljudi) tjednik je svoju poziciju pokušavao održati nezavisnom, o čemu svjedoči i činjenica da (objavljene) kritike na pisanje lista stižu ugovrnom s upravljačkim pozicijama. Uz odjek hrvatskoga proljeća na kojem se referira Markotić spomenut ćemo drugi, recentniji politički nalog izravno povezan s dramatičnim društvenim promjenama o kojima je riječ bilo i

Borova bila je itekako svjesna dramatičnosti tekućih društvenih promjena i njihovih posljedica kako na tvorničke novine tako i na novinarsku struku u cjelini. U jesen 1990., kada se, kako smo vidjeli, tvornički listovi već gase, poduzeća odlaze u stečajevje, a radnici na zavod za zapošljavanje, redakciju Borova u članku Radnicima trebaju novine jasno iznosi stav o trenutnom stanju: "Danas nema velike dileme; novine mogu biti marketinški, poslovno usmjerene, sadržajno drugačije, ili zadržati u principu postojeću fisionomiju. U prvom slučaju, list malog tiraža izgleda bi instruktivno, služio jedino menadžerskom afirmativnom; zapostavljajući potpuno životnu stvarnost kakva ustvari jeste". Dodajmo ovdje da je tvornički list i godinu dana ranije upućivao na posljedice uvođenja tržišnih odnosa u sve sfere društvenoga života. U tekstu Lokalna novinarska muka čitamo: "Zakoračili i mi, novinari, u tržni utakmicu – sistem financiranja te u nju izbacio pa, kao i sva nova poduzeća, moraš početi razmišljati o potencijalnim kupcima ove naše robe! Koja se ne jede, a i ne oblači. Dakle, milosti nema za one koji imaju namjeru opstat! (...) Mijenjaju teme, okreću onima koje dižu tiraž. (...) Tako trenutno na djelu jagma za informativnom robom koja ima zagarantiranu produž: nacio-teme (...) Čak ni strajk nije nikakva vijest".

Ovi fragmenti iz radničkih novina, kao uostalom i mnogobrojni radnički strajkovi iz tog vremena, pokazuju kako su mišljenja o neupitnosti smjera društvenoga razvoja – bilo onog pronacionalnog ili onog proterišnog – ipak bila podijeljena. Gašenje tvorničkih listova nesumnjivo je predstavljalo i čin uštkivanja onih glasova koji su iz prve ruke – iz sfere rada – govorili o pogubnim posljedicama vraćanja kapitalizmu, sa svim njegovim popratnim pojavama, na jugoslavensko radništvo.

RAD. ISSN 1849-6598
Adresa uredništva: Trg Kralja Petra Krešimira IV, 2, soba 401
10 000 Zagreb, Hrvatska
E-mail: rad.urednistvo@brid.coop
Web: radnickaprava.org
Nakladnik: Baza za radničku inicijativu i demokratizaciju
Za nakladnika: Tina Tešija
Glavni urednik: Mario Kikaš
Pomoćnice urednika: Vedrana Bibić i Ana Vračar
Uredništvo: Igor Lasić, Iva Marčetić, Jelena Miloš, Nikola Ptić, Petra Ivšić, Krešimir Zovak
Vanjski suradnici: Sven Cvek, Matea Grgurinović, Una Hajdari, Marijan Jelenski, Goran Matić Mata, Toni Prug, Tomislav Vukoja
Dizajn i prijelom: Iva Marčetić
Lektura: Hrvoje Kovač
Tisak: Novi list
Tiskanje ovog broja omogućilo je: Ministarstvo kulture RH
Naklada: 2200

U javnim raspravama stručnjaci i političari ekonomski rast – rast bruto domaćeg proizvoda (BDP) po glavi stanovnika – redovito predstavljaju kao mjerilo napretka. BDP nije osmišljen kao mjerilo blagostanja i kvalitete života, no u nedostatku drugih uzima se kao zamjensko mjerilo i podrazumijeva se da svojim rastom donosi dobrobit cijelom stanovništvu. Vlade SAD-a i Velike Britanije prve su uočile potrebu za makromjerilima poput BDP-a, a njima su nastojale detektirati stanje vlastite proizvodnje kako bi njome uspješnije upravljale, pogotovo u vremenima najvećih ekonomskih kriza.

Ne može bez države

Ključan su koncept za računanje BDP-a ekonomске aktivnosti – aktivnosti za koje je procijenjeno da ih treba uzimati u obzir kao stvaranje nove vrijednosti, a ne kao potrošnju. S obzirom na to da je BDP osmišljen za potrebe država u kojima je većinu proizvodnje tada činila kapitalistička proizvodnja, definicija ekonomskih aktivnosti slijedila je logiku takve proizvodnje koristeći tržišne cijene, a zanemarujući drugačiji, nekapitalistički karakter proizvodnje javnog sektora. Iz perspektive BDP-a posebno je problematičan bio status vojnih izdataka. Razvoj najbogatijih kapitalističkih zemalja nezamisliv je bez velike uloge vojske, bilo da je riječ o osvajačkim akcijama, ulaganju u istraživanja vezana za nova oružja ili o zapošljavanju stanovništva iz siromašnijih krajeva. Vojne su aktivnosti bitni ekonomski faktori za SAD i Veliku Britaniju, stoga je teško bilo opravdati klasifikaciju vojne proizvodnje kao troška, odnosno kao aktivnosti koja se ne smatra novostvorenom vrijednošću uračunatom u BDP. S druge strane, s obzirom na fokus BDP-a na kapitalističku proizvodnju, u kojoj kupac individualno odlučuje o kupnji, vojnu je proizvodnju nemoguće valorizirati istom logikom. U desetljećima nakon Drugog svjetskog rata ubrzano raste proizvodnja u javnom sektoru svih razvijenijih država, posebice u zdravstvu, obrazovanju, stanovanju, skrbi, transportu, infrastrukturi te urbanom planiranju i svemu što je potrebno za kvalitetno širenje gradova. U računanju BDP-a, pa tako i ekonomskog rasta, javni sektor nije sasvim zanemaren, računa se da on stvara vrijednost jednaku ukupnom budžetu dodijeljenom za njegovu proizvodnju. No kako proizvodnja javnog sektora nije profitno orijentirana, ekonomski rast koji se računa BDP-om ne može adekvatno prikazati njen stvarni doprinos (u) društvu. Primjerice u slučaju identičnih proizvoda u obama sektorima, poput obrazovnih ili zdravstvenih usluga, proizvodi i organizacije javnog sektora ne mogu biti izvor rasta onako kako to mogu biti u privatnom

sektoru. S obzirom na to da u javnom sektoru nema novčanog profita, sve organizacije i proizvodi unutar njega su, unatoč doprinosu proizvodnji, osuđeni na status – u najboljem slučaju – troškova koje se tolerira. To je jedan od osnovnih razloga zašto se aktivnosti javnog sektora tretiraju kao prevelik trošak koji treba rezati, smanjivati i vječno reformirati ne bi li država smanjila izdatke.

Društvena proizvodnja

No statistike pokazuju da od početka 20. stoljeća među razvijenim zemljama nema ni jedne u kojoj javni sektor i njegova podložnost donekle demokratskim odlukama nisu igrali pozitivnu ulogu značajnu za razvoj tih zemalja. Važnost javnog sektora ukazuje na problem koncepta ekonomskog rasta osmišljenog isključivo po logici privatne kapitalističke proizvodnje. Takav koncept nije primjeren društvenoj proizvodnji u cjelini jer kapitalistička je proizvodnja već dugi niz desetljeća samo jedan od velikih sektora

Toni Prug

POJMOVNIK: EKONOMSKI RAST

proizvodnje. Društvenoj proizvodnji značajno doprinose i drugi sektori, poput javnog sektora, kućanstava i neprofitnih organizacija, koji imaju specifične karakteristike, internu logiku i društvene odnose. U klasičnom konceptu ekonomskog rasta koji koristimo takve se razlike ne mogu uočiti. Stoga niz aktivnosti javnog sektora nužnih za reprodukciju i razvoj društva u cjelini ne mogu biti shvaćeni niti adekvatno uračunati kao izvor rasta. Pod ovim aktivnostima podrazumijevamo zdravstvo, školstvo, stanovanje, skrb te planiranje i gradnju gradova i svih sadržaja bitnih za razvoj, poput knjižnica, muzeja, parkova, dječjih igrališta, vrtića i trgova, ali i prometnica, energetske i telekomunikacijske infrastrukture, kanalizacije i sistema regulacije otpada.

Granice inventivnosti

Još jedan problem postajećeg koncepta ekonomskog rasta jest i njegovo baziranje isključivo na proizvodnji koja je u svojoj osnovi špekulantska i natjecateljska. Taj koncept prepostavlja da su organizacije u konstantnoj borbi, što je potpuno oprečno funkcioniranju

javnog sektora. U razvojnoj fazi određenih vrsta proizvoda takvo je natjecanje često imalo pozitivnu funkciju poticanja inovacija. Kada se došlo do faze izjednačavanja funkcionalnosti proizvoda, a to se dogodilo u mnogim industrijama, takva se profitna proizvodnja i njen doprinos ekonomskom rastu i dalje pogrešno razumijevaju kao poželjne.

Dva su pitanja koja bismo svakako mogli postaviti i koja su važna za računanje BDP-a i ekonomskog rasta. Prvo, bi li se neki aspekti kapitalističke

proizvodnje, poput velike potrošnje na marketing ili na umnožavanja funkcionalno gotovo identičnih, a izgledom vrlo sličnih proizvoda, trebali dijelom tretirati kao trošak, tj. kao korištenje resursa koje ne stvara novu vrijednost, već troši postojeću, a zbog multiplikacije rada i nedostatka inventivnosti potrošačima ne donosi ništa novo? Drugo, bi li za većinu stanovnika i za društvo u cjelini bilo bolje da se neke grane proizvodnje prebace u javni sektor?

Kada promatramo suodnos javnog i privatnog sektora kroz prizmu ekonomskog rasta, otvaraju se i mnoga druga pitanja: zašto se u dugim periodima nude toliko slični proizvodi ako privatni sektor jamči inovacije i zašto velik dio bitnih inovacija dolazi iz javno financiranih istraživanja te iz javnog sektora? Javni sektor podrazumijeva drastično manju ulogu špekulacije, natjecanja i antagonizma, a njihovo mjesto zauzimaju planiranje, solidarnost i suradnja. Reklame i marketing nisu potrebni jer riječ je o društvenom dogovoru da ti proizvodi trebaju društvu u cjelini i da služe ljudskom razvoju. MN: Demokratizacija solidarnosti

Također, javni sektor afirmira ideju pripadnosti društvu bez obzira na individualno bogatstvo tako što proizvode alocira kolektivno (rekreativni sportski objekti, trgovci, parkovi, prometna i energetska infrastruktura) te prema kriterijima zadovoljenja potreba. U velikom broju slučajeva nema naplate krajnjem korisniku u trenutku korištenja, ili je ona daleko ispod cijene troškova proizvodnje. Kada se lijekovi počnu nabavljati od privatnog sektora te naplaćivati krajnjim korisnicima po istoj cijeni po kojoj ih je prije bez naplate korisnicima proizvodio i alocirao javni sektor, BDP ostaje isti, no smanjuju se solidarnost i demokratizacija društva. Javna proizvodnja i alokacija njenih proizvoda komparativno su gledano u velikoj mjeri predmet demokratskih odluka, dok je privatna proizvodnja podložna demokraciji samo zbog toga što se mora držati regulacija. Stoga je pitanje primjerenijih načina mjerjenja proizvodnje pitanje adekvatnijeg razumijevanja ljudskog razvoja, a također je i osnova za stvaranje uvjeta pogodnih za širenje demokratizacije i solidarnosti u društvu ●